Bütün Yapıtları - 7

PLATON

MENEKSENOS

Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin

say

Platon, hiç kuşku yok ki düşünce tarihinin en önemli ve etkili filozoflarından biridir. Felsefenin kurumsallaşmasına ve felsefede yazılı geleneğin oluşmasına katkıda bulunmuş, iki dünyalı metafiziğiyle bütün bir Ortaçağ düşüncesini belirleyecek olan idealist felsefe geleneğinin başlatıcısı olmuştur. Hıristiyan Ortaçağ felsefesine ve İslam düşüncesine etkisi bakımından da ayrıca önem taşıyan Platon, düşünce tarihi boyunca tartışılan tüm problemleri yüzlerce yıl öncesinden ele almış ve ilk büyük felsefi sistemi inşa etmiştir.

"Biz başkalarının silahlarına yenilmedik. Bugüne kadar düşmanlarımız bizi yenemedi, bundan sonra da yenemeyecek. Sadece kendi kendimizi yendik."

Politik retoriği, *Gorgias* diyaloğunda "halka dalkavukluk etme", *Phaidros*'ta ise "ruhu avlama sanatı" olarak gösteren Platon, yine Sokrates aracılığıyla *Meneksenos*'ta da benzer eleştirilerini sürdürür.

Meneksenos, parlak bir hitabet veya retorik örneği olarak, savaşta ölenler için yapılan bir tören konuşmasından, onların kahramanlıklarını övücü bir söylevden oluşur. Sokrates'in ezberden okuduğu, kendisinin ve Perikles'in öğretmeni olan Aspasia'dan dinlediğini belirttiği söylevin ilk bölümünde Atina için ölenlere övgüler dizilirken, ikinci bölümde onların ağzından, ölenlerin yakınlarına seslenilir. Bu yiğitliğin ve erdemin niteliği, nasıl bir miras olarak alınması ve devam ettirilmesi gerektiği konuşmanın retorik olarak da en can alıcı bölümleridir. Bu anlamda *Meneksenos* diyaloğu, gerçeğin kimi zaman tahribatla kimi zaman mübalağayla deforme edilmesinde retoriğin nasıl bir araç olduğuna dair de iyi bir göstergedir.

ISBN 978-605-02-0025-6
9 786050 200256
SAY YAYINLARI

online satış:
www.saykitap.com

5 TL

Say Yayınları
Platon / Bütün Yapıtları 7

MENEKSENOS
Özgün Adı: Μενέξενος

ISBN 978-605-02-025-6
Sertifika No: 10962

Yayın Hakları © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Yayın Yönetmeni: Aslı Kurtsoy Hısım
Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin
Yayıma Hazırlayan: Ahmet Cevizci
Editör: Derya Önder
Sayfa Düzeni: Tülay Malkoç
Kapak Tasarımı: Özlem Sarıcı

Baskı: Kurtiş Matbaası
Topkapı/İstanbul
Tel: (0212) 613 68 94

1. Baskı: Say Yayınları, 2011

Say Yayınları
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com e-posta: say@sayyayincilik.com

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
e-posta: dagitim@saykitap.com
online satış: www.saykitap.com

PLATON

MENEKSENOS

Bütün Yapıtları - 7

Eski Yunancadan Çeviren:
Furkan Akderin

Yayıma Hazırlayan:
Ahmet Cevizci

say

İÇİNDEKİLER

Platon: Hayatı ve Eserleri 7
Önsöz 19
Meneksenos 31
Kaynakça 59

PLATON
HAYATI ve ESERLERİ

Ahmet Cevizci

Platon, düşünce tarihinin hiç kuşku yok ki en önemli ve etkili filozoflarından biridir. 20. yüzyılın en önde gelen filozof ve matematikçilerinden biri olan A. N. Whitehead, "bütün bir felsefe tarihinin Platon'a düşülmüş dipnotlardan ibaret bir süreç olarak okunması gerektiğini" ileri sürerken, aslında bu etki ve öneme işaret ediyordu.

Gerçekten de Platon, başka her şey bir yana felsefenin kurumsallaşmasına, felsefenin gelişimi açısından vazgeçilmez bir şey olan yazılı geleneğin oluşmasına yaptığı katkı açısından önem taşır; Aristoteles gibi büyük bir filozofun hocası veya Aristoteles gibi bir filozofu ortaya çıkaracak olan geleneğin kurucusu olmak bakımından önem arz eder. Platon, iki dünyalı metafiziğiyle bütün bir Ortaçağ düşüncesini belirleyecek olan öte dünyacı ya da idealist felsefe geleneğinin başlatıcısı olmak, Hıristiyan Ortaçağ felsefesine en azından Aziz Augustinus, İslam düşüncesine de en azından Fârâbî üzerinden etki etmek bakımından ayrıca önemlidir. Platon, düşünce tarihi boyunca ele alınacak tüm problemleri yüzlerce yıl öncesinden ele almış ve düşünce tarihinin ilk büyük felsefi sistemini inşa etmiştir.

HAYATI

Platon, 427 yılında, Atina'da soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmişti. Sadece annesi tarafından değil, babası tarafından da Atina'nın en soylu ailelerinden birine mensuptu; nitekim babasının soyu Kodros'a, annesinin soyu Solon'a kadar gidiyordu. Anne tarafından Otuzlar Cuntası'nın önemli isimlerinden olan Kharmides ve Kritias'ın akrabasıydı. Bundan dolayı, çocukluğu ve gençliği aristokratik bir ortamda, edebiyat ve felsefeye dönük ilginin gelenekselleşmiş olduğu bir çevrede geçmişti.[1] Grek aristokrasisinin gelenek ve normlarına göre yetiştirilen Platon, askerlik görevini, yine zengin bir ailenin çocuğu olması dolayısıyla, muhtemelen süvari birliğinde yapmıştı.

Yine Grek aristokrasisinin geleneklerine göre jimnastikle de uğraşmış olan Platon'un gerçek adı, büyükbabasının isminden dolayı Aristokles'ti. Göğsünün genişliğinden dolayı Platon lakabını almıştı. Diogenes Laertios'un belirttiğine göre, gençliğinde lirik ve dramatik şiirler yazmış ve bir ozan olmayı istemiş olan Platon, bu türden bütün eserlerini ve tragedyalarını, Sokrates ile tanıştıktan sonra yakmıştır.[2] Sokrates'in öğrencisinin şairlerin sözde bilgisi veya bozuk politikacıların demagojisiyle yetinmesi mümkün görünmüyordu. Platon, yine Sokrates'le tanışmadan önce doğa felsefesiyle meşgul olmuş, doğa filozoflarının eserlerini incelemenin yanında, Herakleitosçu Kratylos'un öğrencisi olmuştu. Yakınlarının teşvik ve telkinlerine rağ-

1 Zeller, E., *Grek Felsefesi Tarihi*, Çev. A. Aydoğan, Say Yayınları, 2004, İstanbul, s. 164.

2 Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, Çev. C. Şentuna, III 5, YKY, İstanbul, 2002.

men, politik kariyerinden olduğu kadar, tragedya yazarlığı ve doğa felsefesi araştırmalarından da vazgeçmesini temin eden şey, hep aynı neden, yani onun Sokrates'le tanışması olmuştur. Sokrates ile kurduğu yakın münasebet, onu sadece doğa felsefesinin değil, tragedya ve politikanın da çürük zemininden uzaklaştıran en önemli etken olmuştur.

Platon, Atina'nın gücünün ve ihtişamının dorukta olduğu döneme tanıklık edememişti; ama Perikles demokrasisinde, politik gerileme ve moral çöküntünün tohumlarını bütün açıklığıyla gözlemledi. Makedonya kralı Philippos'un Yunan kent devletine nihai darbeyi indirdiği tarihten on yıl önce ölmüştü. Hayatının akışını değiştiren birinci olay Sokrates'le tanışması olduysa, ikincisi söz konusu koşullar altında hocasının başına gelenler oldu. *Mektuplar*'da özellikle de *Yedinci Mektup*'ta cunta idaresi sırasında Atina'nın yaşadığı tarihsel olayları anlatan Platon, cunta üyelerinin başlangıçta beyan etmiş oldukları niyetlere sadık kalacaklarını ve devleti adalet yoluna sokacaklarını düşündüğünü, fakat diktatörlüğün sonuçlarına ve tiranların "eski dostlarından birine, gelmiş geçmiş en adil insana" reva gördükleri muameleye tanık olunca, ne kadar büyük bir hayal kırıklığı yaşadığını ifade eder.[3] Bir süre sonra demokrasi yeniden tesis olunca, demokratik idarenin başlangıçtaki dikkati ve özeni karşısında yeniden umutlanan Platon'un son umutlarını da Sokrates'e verilen ölüm cezasının infazı tüketmiştir. Platon işte bu dönemde, politik krize bildik reformlar yoluyla bir çözüm bulunamayacağına, hasta ve aciz devlete anayasa ya da rejim değişik-

3 Platon, *Mektuplar* 324b.

liğinden ibaret bir ıslah teşebbüsünün en küçük bir yararının olamayacağına kanaat getirdi. Çağdaş politikada mevcudiyetini tespit ettiği iki büyük kusurun, Yunan uygarlığının daha önceki dönemlerde yükselişinde etkili olan demokrasinin sonunu hazırlamasının kaçınılmaz olduğunu düşünmesine yol açtı. Her şeyden önce, bilgi kılıfı altında ortaya çıkan cehaletin demokraside uzman ve profesyonelin değil, vasat ve amatör olanın hâkim olmasıyla sonuçlandığını savunan Platon açısından demokrasi, Atina'da sadece cahilin hatalı yönetme hakkı anlamına geliyordu.

Platon'un çağdaş politikada teşhis ettiği ikinci büyük kusur, devletin kurum ve hizmetlerinin kendi bencil çıkarlarının peşinde koşanlar tarafından doldurulmasına yol açan azgın bireycilik ruhuydu. Özel olarak oligarşinin kendine özgü yanlışını veya olumsuzluğunu ifade eden söz konusu bireycilik, ona göre, her kent devletinin zengin ve fakir, tahakküm edenler ve bastırılanlar olarak ikiye bölünmesiyle sonuçlanmıştı. Toplumu ve devleti düşman kamplara bölen bu durum ve olumsuzluğun temelinde ise, politikaya da sirayet eden madde ya da para aşkı vardı. Demokrasiye özgü cehalet ya da amatörlük ile oligarşinin olduğu kadar demokrasinin de bir özelliği olan politik çıkarcılık ve bireycilik, onun gelecekte hedef alacağı düşmanlar olarak Platon'un bilincine, işte bu dönemde yerleşmiş olmalıdır.

Antik kaynakların bildirdiğine göre, Sokrates'in infazının ardından Platon diğer Sokratesçilerle birlikte, muhtemelen güvenlik nedeniyle, Megaralı Eukleides'in yanına sığınır.[4] Sonraki on iki yıl boyunca, büyük ölçüde Sokratik

4 Diogenes Laertios, *a. g. e.*, III 6.

diye nitelediğimiz ilk dönem diyaloglarını yazar ve bu arada, gözlem ve deneyim yoluyla görgüsünü artırma ve düşüncesini derinleştirme yönünde kimi teşebbüslerde bulunarak seyahat eder. Gittiği ilk yer matematik bilgisini geliştirmesine imkân sağlayan, daha sonra *Devlet*'te savunacağı genel veya sınıflar arası bir iş bölümü ilkesini öğrendiği "kadim harikalar diyarı" Mısır'dır. İkinci yer ise meşhur matematikçi Theodoros ve Tarentumlu bilumum Pythagorasçılarla tanışmasını sağlayan İtalya'dır. Burada Philolaos ve ona bilim, felsefe ve politikanın ideal bir sentezine erişme yönünde önemli açılımlar sağlayan Arkhytas'la tanışan Platon, özellikle Arkhytas'ın aracılığıyla I. Dionysios'un sarayına takdim edilir. Muhtemelen prens üzerinde tesis edeceği nüfuzdan faydalanarak, bu dönemde, politik fikirlerini önemli ölçüde hayata geçirmeyi ümit etmişti. Sadece I. Dionysios ile değil, prensin karısının kardeşi Dion ile kurduğu ilişkiye de dayanarak bu yönde iki ayrı girişimde bulundu. Özellikle II. Dionysios üzerinde uygulamaya çalıştığı filozof-kral tipi, mutlak bir başarısızlıkla sonuçlandı. İdealist bir ahlakçı filozof ile hırslı bir aksiyon adamının bir araya gelmesi daha baştan imkânsız gibi görünmesine rağmen, yılmayan Platon'un bütün denemeleri başarısızlıkla sonlandı ve en nihayetinde hayatı tehlikeye girdi. Böyle bir Sicilya seyahati dönüşünde, Atina ile savaş halindeki Aigina'da karaya çıkan filozof, burada esir alınarak satılmak üzere köle pazarına çıkarıldı. Tam bir rastlantı eseri olarak, dostlarından birinin –bazı kaynaklara göre Elisli Phaidon'un, bazı kaynaklara göre Pythagorasçı Arkhytas'ın– fidyesini ödemesi sayesinde özgürlüğüne kavuşan Platon'un, bundan sonra bu türden

tehlikelerden uzak durmaya karar verdiği, politikayla sadece teorik düzeyde ilgilenmeyi seçtiği söylenebilir.

Platon, geri ödemeye kalkıştığı fidye parasını Arkhytas veya Phaidon'un kabul etmemesi üzerine, bu parayla meşhur Yunan kahramanı Akademos'un sığınağı ya da mezarının hemen yanı başındaki bahçeyi satın alarak *Akademi*'yi kurdu. İşte burası, en azından Avrupa'nın ilk büyük eğitim ve araştırma merkezi olmuştur. Hukuki bir statü kazanabilmek için dini bir cemaat olarak organize olan ve yıkıldığı MS 529 yılına kadar Platonculuğun merkezi olma işlevi gören okula, Platon zamanının bütün önemli bilimadamı ve filozoflarını toplamıştı. Matematik, astronomi, doğa bilimleri, retorik, mantık, politika ve metafiziğin belli başlı araştırma konuları ya da alanları olduğu okulda, felsefeye yaklaşım tarzı daha ziyade geometri yoluyla gerçekleşen matematiksel bir yaklaşımdı. Nitekim Bizanslı bir dil âliminin belirttiğine göre, Akademi'nin kapısına "Geometri bilmeyen buradan içeri giremez!" diye yazdırmıştı.

Onun Akademi'sinin durumu ve felsefeye yaklaşımı, İsokrates'in ondan kısa süre önce kurulmuş olan okuluyla kıyaslandığı zaman daha iyi anlaşılabilir. Platon gibi fiili ya da gündelik politikadan, politik hayattan uzak duran ve okulunda Yunan dünyasının ihtiyaç duyduğu politik danışmanları yetiştirmeyi amaçlayan İsokrates Protagoras ve Gorgias gibi yaşlı Sofistlerin öğrencisi olmuştu.[5] İsokrates kesin bilginin imkânsız olduğu inancından hareketle, retorik sanatına ağırlık vermişti. Bu yüzden felsefeyi pratik bir konu olarak değerlendiren ve beşeri kültürün bir

5 Bkz., Coplestone, F., *A History of Greek Philosophy*, Burns Oates and Washbourne Ltd., London, 5th edit., s. 130.

ürünü olarak gören İsokrates, insanın dünyasının, dilin (*logos*) kültürel ve moral değerleri aktarmasından ve bütün eylemlerin özde linguistik birer edim olmasından dolayı, gerçekte dilin dünyası olduğu inancıyla, ruhu eğitmek ve insana politik meclislerde güzel konuşabilme yeteneği kazandırmak istiyordu. Bu açıdan bakıldığında, İsokrates retoriğe dayalı bir eğitim idealini temsil etmekteydi.

Platon ise hiç kuşku yok ki felsefi bir eğitim idealinin temsilcisi oldu. Fakat bilimsel çalışmalara yaptığı tüm vurguya rağmen, Platon'un eğitiminin ve okulunun nihai ve en yüksek amacı, etiko-politik bir amaçtı. Yunanistan'ın hemen bütün filozofları gibi, o da, eylemle sonuçlanacak, belli bir eyleme vücut verecek bilgiyi aktarmak ve bir hayat tarzı kazandıracak veya doğru ve ahlaki bir hayat için güçlü ilhamlar verecek felsefeyi öğretmek istiyordu. Onun felsefesi her şeyden önce ruhun dönüşümünü, ikinci olarak da insanlığın hizmetinde olmayı amaçlayan bir felsefeydi. Platon'a göre, söz konusu dönüşüm bir tür duygu yoğunluğuyla aniden gerçekleşecek bir şey olmayıp, gözün bilim eğitimi yoluyla ışığa yavaş yavaş çevrilmesinden meydana gelmekteydi. İşte bu noktada İsokrates'ten tamamen ayrılan Platon, bununla birlikte, Akademi'nin gerçekleştireceği hizmet konusunda İsokrates'le aynı şeyi düşünüyordu. Başka bir deyişle, gerek Platon gerekse İsokrates felsefi görüşleri bakımından farklılık gösterseler dahi, onun kültüre vurgu yaptığı yerde Platon bilime önem vermiş ve onun bir retorik eğitimi vermeye çalıştığı yerde Platon bilim eğitimi vermeye çalışmış olsa da, pratikte aynı amacı, Yunan kent devletinde kötü giden her şeyi yoluna koyma amacını paylaşıyorlardı. Her ikisi de mo-

narşinin yanında olan bu iki adam, ideallerini hayata geçirecek yöneticiyi bulmaya çalışmaktaydı.

Platon'un amacı, hukuk ya da retorik yoluyla değil, iyi eğitilmiş aklıyla yönetecek filozof-kralı eğitmekti. Akademi, devlet adamları ve yasa koyucular ortaya çıkaracak, bilim ve felsefe temelli politika eğitimi veren bir kurumdu. Platon, burada yetiştirdiği öğrencilerini, başka devletlere resmi ve politik görevler için gönderdi. Özetle, Akademi, Helenistik dönemin sonuna kadar Yunan dünyasına hukuki ve politik bakımdan şekil vermeye çalışan en önemli merkez oldu.[6]

ESERLERİ

Platon, sadece düşünce tarihinin ilk büyük sistem kurucularından biri olan büyük ve önemli bir filozof değildir; o aynı zamanda İlkçağdan, tüm eserleri günümüze erişmiş olan ilk filozoftur. Platon öldüğü 347 yılına kadar Akademi'de gerçekleştirmiş olduğu eğitim ve araştırma faaliyeti dışında, geniş kesimler için birtakım eserler yazmıştır. Başka bir deyişle, Akademi'de ele alınan konular, öğretilen dersler kurumun kalın duvarları içinde kalırken, Platon dışarıdaki insanlar için de birtakım popüler eserler kaleme almıştır. Platon, muhtemelen Sokrates'in ölümünden hemen sonra yazmaya başlamış ve diyalog tarzında otuz kadar eser vermiştir. İmparator Tiberius'un sarayından olan astrolog Thrasyllos'a atfedilen bir yönteme göre, diyaloglar gelenekte veya o zamanlar, yayımlanış sırası iti-

6 Taylor, A. E., *Plato, The Man and His Work*, Methuen, London, 7th ed. 1977, s. 5.

bariyle dörtlüler halinde sınıflanırmış.[7] İlkçağda yapılan söz konusu sınıflamalar dışında, diyalogların 19. yüzyıldan itibaren yeni baştan ele alınıp, birtakım ölçütlere göre tekrar sınıflandırıldıkları söylenebilir. 19. yüzyıldan başlayarak, özellikle Almanlar ve bu arada İngilizler ve Fransızlar tarafından gerçekleştirilen filolojik ve felsefi araştırmalarda dört ölçüt temel alınmıştır: Dışsal, içsel, edebi ölçütlerle stilometri.

Dışsal ölçütler temel alındığında, antik kaynaklardan örneğin Aristoteles'ten, Numenius'tan, Sextus Empirikus'tan Platon'a yapılan atıflarla, diyaloglarda gördüğümüz birtakım çağdaş kişi ve olaylara yapılan göndermeler, diyalogların birbirlerine yaptıkları referanslar titizlikle incelenmiş ve Sokrates'in mahkûmiyeti ve ölümü, filozofun İtalya seyahatleri, Akademi'nin kuruluşu gibi, Platon'un hayatında önemli yer tutan değişik olaylar göz önüne alınmıştır. Buna karşılık diyaloglarda ortaya konan öğretilerin belirlediği içsel ölçütler söz konusu olduğunda, Platon yorumcuları Platon'un etik, eğitim, politika, metafizik, psikoloji, mantık, epistemoloji ve diyalektik konularındaki görüşleriyle, onun düşüncelerinin bu konularda geçirdiği değişimleri analize tabi tutmuşlardır.

Diyalogların kronolojisini belirlemede edebi ölçütleri ön plana çıkartan üçüncü tür araştırmalar ise eserlerin edebi kalite ve değerini, Platon'un diyaloglarda kullandığı diyalog ve yazım tekniğini göz önüne almışlardır. Buna göre, basit bir üslup ve diyaloğun sanatsal değeri yüksek olmayan yapısının, bununla çelişecek başka bir ölçüt olmadıkça, Platon'un gençlik diyaloglarını yansıt-

7 Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, III 56-62.

tığı savunulurken, filozofun kariyerinde ilerledikçe, diyalogların yapısının, üslubunun ve kullanılan diyalog tekniğinin de geliştiği ve olgunlaştığı düşünülmüştür.

Stilometri olarak bilinen dördüncü ölçüte gelince, Platon'un kullandığı terimler ve düşüncelerini ifade ediş tarzı, linguistik testlerle sıkı bir analize tabi tutulmuştur. Farklı ölçütlerin ve çok ayrıntılı stilometrik ve linguistik tekniklerin kullanıldığı bu incelemeler sonucunda, Platon'un diyalogları, hemen bütün Platon yorumcuları arasında tam bir fikir birliğiyle, gençlik, olgunluk ve yaşlılık olmak üzere üç döneme ayrılır.

Bu sınıflamaya göre; **(i)** gençlik diyalogları *Sokrates'in Savunması*, *Kriton*, *Euthyphron*, *Lakhes*, *İon*, *Protagoras*, *Kharmides*, *Gorgias*, *Küçük Hippias*, *Büyük Hippias* ve *Lysis*'ten meydana gelir. **(ii)** Olgunluk eserleri *Devlet*, *Şölen*, *Phaedros*, *Euthydemos*, *Meneksenos*, *Kratylos* adlı diyaloglardan oluşur. İki önemli diyalog, yani *Menon* ve *Phaidon* gençlik dönemi diyaloglarıyla söz konusu olgunluk diyalogları arasında bir köprü oluşturmaktadır. **(iii)** Yaşlılık dönemi diyalogları arasında ise *Parmenides*, *Theaetetos*, *Sofist*, *Devlet Adamı*, *Timaios*, *Kritias*, *Philebos*, *Yasalar* ve *Mektuplar* yer almaktadır.

Biçim açısından değerlendirildiğinde, ilk dönem diyaloglarının, Sokrates tarafından *Savunma*'da belirtilen çürütme, sorgulama misyonu ekseninde gelişen bir erdemlilik çerçevesi içinde hayli dramatik bir yapı sergilediklerini söylemek doğru olur. Bu diyaloglar çözümsüzlükle sonuçlanan aporetik eserlerdir. Başka bir deyişle, gençlik diyalogları, Sokrates'in belirli bir ahlaki erdemle ilgili olarak başlattığı tartışma üzerinde, somut bir sonuca ulaşmadan

gelişen eserlerdir. Bu eserlerde Platon'un gözettiği amaç, tanıdığı ve bildiği kadarıyla Sokrates'in karakterini, kişiliğini ve felsefi faaliyetini tanıtıp, ölümsüzleştirmektir. Bu yüzden bu gençlik diyalogları, "Sokratik Diyaloglar" olarak geçer.

Olgunluk dönemi diyalogları çok daha az dramatik olup, Sokratik diyalogların eğretiliğinin ve negatif tutumunun epey uzağına düşerler. Burada da, aynen ilk dönem diyaloglarında olduğu gibi, Sokrates yine başkonuşmacı ya da tartışmacıdır. Fakat gençlik diyaloglarının tersine, ilk kez birtakım pozitif öğretiler öne sürülür. Bu diyaloglarda felsefi içerik genellikle Sokrates ya da güçlü bir otoritesi olan başka bir uzman tarafından ortaya konur.

Yaşlılık dönemi diyaloglarına gelindiğinde, Sokrates'in rolü azaldığı gibi, diyaloğun dramatik karakteri tümden kaybolur. Sokrates sadece *Philebos* ve *Theaetetos*'ta başkonuşmacıdır, diğer diyaloglarda Platon'un başsözcüsü değildir, *Yasalar*'da ise hiç görünmez. Yine son dönem diyaloglarında, sonradan zoraki bir biçimde diyaloğa dönüştürülmüş olduğu sanılan, uzun sunum ya da serimlerin belirleyici olmaya başladığı deneme formu ağır basar.

Diyaloglar içerik bakımından değerlendirildiklerinde, Sokratik diyalogların ahlaki problemler üzerinde yoğunlaştıkları, çeşitli moral problemlerin doğasını ele aldıkları söylenebilir. Örneğin *Euthyphron*'da "dindarlığın", *Lakhes*'te "cesaret"in, *Kharmides*'te "ölçülülüğün" ya da "özdenetim"in, *Lysis*'te "dostluğun", *Hippias*'ta "güzelliğin", *Menon*'da "erdemin" ne olduğu tartışılır. Moral bilgi ve ahlaki erdemlere dönük bu ilgi, orta dönem diyaloglarında da devam etmekle birlikte, Platon'un bu eserleri yazdı-

ğı sıralarda ilgisinin teknik anlamda daha soyut ve felsefi konulara kaydığı görülür. Zira bu diyaloglarda metafiziksel ve epistemolojik meselelere daha büyük bir ağırlık verilir, onlara daha güçlü bir biçimde vurgu yapılır.

Gençlik diyaloglarıyla olgunluk dönemi diyalogları arasındaki en çarpıcı farklılık, İdealar kuramından oluşur. Platon kariyerinin bu döneminde, yine İdealar kuramıyla ilişki içinde, Pythagorasçıların bazı felsefi öğretilerini gündeme getirir. Başka bir deyişle, Platon olgunluk dönemi diyaloglarında, İdealar kuramının metafiziksel, etik, epistemolojik ve mantıksal boyutlarını, antropolojisi ve politika anlayışıyla ilişki içinde gözler önüne serer.

Yaşlılık diyaloglarına gelince... Özellikle *Parmenides*'ten başlayarak, İdealar kuramının genel çerçevesi içinde, Platonik düşüncenin, sonradan *Theaetetos* ile *Sofist*'te bilgi ve dil kuramı, *Philebos*'ta etik, *Devlet Adamı* ve *Yasalar*'da politik bakımdan geliştirilen yeni bir doğrultusu söz konusu olur.

Ahmet Cevizci
Nisan 2011

ÖNSÖZ

MENEKSENOS

Meneksenos, Platon'un orta dönem veya olgunluk diyalogları arasında yer alan bir diyaloğudur. Bununla birlikte, eserin, başında yer alan kısa giriş bölümüyle sonunda yer alan daha da kısa kapanış bölümü bir tarafa bırakılacak olursa, diyalog yerine bir monologdan oluşması veya alışık olunmadık şekilde Sokrates tarafından çekilen bir söylevden oluşması, Platonik bir eser olmayabileceği endişesiyle ondan kuşku duyulmasına yol açmıştır. Aynı şekilde Sokrates ve Platon açısından oldukça önemli bir konunun, yani retorik tartışmasının hacim yönünden konunun önemiyle orantılı olmayan hayli küçük bir diyalogda ele alınması eserle ilgili şüpheleri artıran bir başka husus olmuştur. Fakat eserin dili ve üslubuyla ilgili yapılan linguistik ve stilometrik araştırmalar, diyaloğun konusunun Platon'un bilinen retorik karşıtlığını olabilecek en açık şekilde ortaya koyan bir yapıyla ya da kurgulamayla sunulması, diyaloğun otantisitesiyle ilgili kuşkuların hafiflemesine veya azalmasına yol açmıştır. Fakat esas olarak *Meneksenos*'un bütün antik kaynaklarda Platon'a ait bir eser olarak gösterilmesi ve hep-

sinden önemlisi, Aristoteles'in *Retorik* adlı eserinde bizzat adını vererek ona iki kez gönderme yapması,[1] eserin Platon tarafından kaleme alınmamış olabileceğiyle ilgili az da olsa kalan diğer kuşkuları da tamamen ortadan kaldırmıştır.

Diyaloğun Kaleme Alınış Tarihi

Meneksenos, çok büyük ölçüde bir ölüm töreni konuşmasından, yani savaşta hayatını kaybetmiş kahramanlar için düzenlenen bir anma töreninde yapılan bir konuşmadan, Atina'nın verdiği şehitlere dizilen methiyelerle onların yakınlarına verilen öğütlerle belirlenen bir söylevden meydana gelmektedir. Konuşma ya da söylev, öyle sanılır ki,[2] biraz daha özel olarak da 387 yılında ilan edilen Antalkidas Barışı'yla sona erdirilmiş Korinthos Savaşı'nda hayatını kaybeden Atinalı yiğitler için düzenlenen anma töreninde yapılacak konuşmayla şu ya da bu şekilde ilintili olmak durumundadır. Bu durum dikkate alındığında, eserin yazılış tarihinin yaklaşık olarak 387 yılı olduğu, yani diyalogda anlatılan olay veya fiili tarih ile onun yazılma tarihinin birbirine çok yakın olduğu söylenebilir. Bu ise *Meneksenos*'u tarihsel olarak

1 Aristoteles, *Retorik* 1367b, 1415b (Çev. M. H. Doğan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 1995. Söz konusu iki atıfta da Aristoteles Sokrates'in eserde söylediği birtakım sözlere, özellikle de 235d'ye gönderme yapar.

2 *Bkz.* Guthrie W. K. C., *A History of Greek Philosophy*, vol. IV, *Plato: The Man and His Dialogues: Earlier Period*, Cambridge University Press, Cambridge, 1975, s. 313.

bir gençlik dönemi eseri, ya da daha doğrusu belli ölçüler içinde Sokratik diyaloglardan olgunluk diyaloglarına doğru olan geçiş eserlerinden biri olan *Gorgias*'a yaklaştırır.

Meneksenos ile *Gorgias*'ı birbirine yaklaştıran yegâne şey, bununla birlikte ikisinin de yaklaşık olarak aynı tarihte yazılmış olmaları değildir. Çok daha önemlisi veya bu sonucu yaratan bir neden olarak, iki diyalog arasında bir de konu birliği vardır. Nitekim her ikisinde de, *Gorgias*'ta dozu çok daha ağırlaşacak şekilde, bir retorik eleştirisi ve karşıtlığı öne çıkar.

Karakterler

Eser, iki kişi arasında geçen bir diyalogla başlar. Söz konusu kişi ya da karakterlerden birincisi, hemen tüm Platonik diyaloglarda olduğu gibi, burada da diyaloğun başkonuşmacısı ya da karakteri Sokrates'tir. Özellikle Sokratik diyaloglarda hayatının ve düşüncesinin başkaca unsurlarıyla tanıdığımız Sokrates'i burada, daha ziyade ironisiyle ve, mahkemesinde jüriye karşı yaptığı konuşma veya savunma bir tarafa bırakılacak olursa, başka hiçbir yerde görmediğimiz hitabet yeteneği ve hatip yönüyle görmekteyiz. Onun ironisi ya da alayı, burada kısmen muhatabına, yani Meneksenos'a, ama esas olarak da retorik veya hitabet sanatına yöneltilmiştir.

İkinci kişi veya Sokrates'in muhatabı ise Atina'nın soylu ve siyasete yönelimli, reel siyaset içinde bulun-

muş pek çok üyesi olan bir aileye mensup Meneksenos'tur. Eğitimini tamamlamış, zamanının ünlü hatip ve filozoflarından dersler alarak iyi yetişmiş olan Meneksenos, kamu görevine talip olup, meclise girmeye veya siyasete atılmaya hazırlanmaktadır. Besbelli ki bu noktada Kallikles ve İsokrates'in de onayını aldıktan[3] başka, Sokrates'ten de icazet almaya çalışan Meneksenos, bu noktada karşımıza savaşta ölmüş kahramanlar için yapılacak anma töreninde konuşma yapmaya aday üç hatipten biri olarak çıkar.

Diyaloğun Konusu

Diyaloğun konusu, kolaylıkla öngörüleceği üzere, retoriğin politika ve eğitim alanındaki yeridir. Retoriğe dayalı eğitim anlayışına ve onun siyaset alanında politik bir araç olmasına şiddetle karşı çıkan Sokrates ile diyaloğun yazarı Platon,[4] başka bir eserinde başladığı retorik eleştirisini burada da devam ettirir. Buna göre özellikle Gorgias'ta politik retoriği halka dalkavukluk etme sanatı olarak değerlendiren,[5] onu *Phaidros*'ta *psykogogia*, yani ruhu avlama sanatı olarak gösteren[6] Platon, retoriğin ahlaki eğitimin önemli bir aracı veya yardımcısı olmak bir yana, politikacılara halkın bencil çıkarlarını ok-

3 Bkz., Guthrie, W. K. C., *A History of Greek Philosophy*, s. 313.

4 Bkz., Cevizci, A., *Eğitim Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 17.

5 Platon, *Gorgias* 463a, 563a (Çev. M. C. Anday), *Diyaloglar* cilt I, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.

6 Hackforth, R., *Plato's Phaedrus* 261a, Introduction, translation and running commentary, Cambridge University Press, Cambridge, 1972.

şayıp tatmin etmeye yönelik etkili bir araç temin ettiğini söyler.[7] O, bu noktada da kalmayıp pek çok Yunanlı entelektüel gibi, retoriği Atina'da mutlak bir tahribata ve yozlaşmaya zemin hazırlayan 5. yüzyıl emperyalizmi ve şiddetle karşı çıktığı demokrasiyle irtibatlandırır. Başka bir deyişle o, retorik eleştirisiyle yetinmeyip, retorik üzerinden eleştirisini devletin ve toplumun ahlaki bozuluşundan sorumlu tuttuğu Miltiades, Themistokles ve Perikles benzeri 5. yüzyıl politikacılarına da yöneltir[8] Retoriğin, hak ya da adaleti güce eşitleyen emperyalist ve zora dayalı politikaların temsilcileri tarafından istismar edilmesini veya kötüye kullanılmasını *Gorgias*'ta teorik bir zemin üzerinde eleştiren Platon *Meneksenos*'ta söz konusu eleştirisini pratik bir zemin üzerinde ortaya koyar, yani onu bu kez uygulamalı olarak hayata geçirir.[9] Başka bir deyişle, politik retoriğin özünde bulunduğuna inandığı halk dalkavukluğunu burada örneklerle serimleyerek ortaya koyar.

Gerçekten de *Meneksenos*, parlak bir hitabet veya retorik örneği olarak, savaşta ölenler için yapılan bir tören konuşmasından, onların kahramanlıklarını övücü bir söylevden meydana gelmektedir. Fakat söylev ya da methiyeye geçilmeden önce, eserin başında Sokrates'le Meneksenos arasında, söyleve geçiş işlevi gören bir giriş diyaloğu yer alır. Söz konusu giriş diyaloğunda Me-

7 Platon, *Gorgias* 502e-503c.

8 Platon, *Gorgias* 515a-519c.

9 Dodds, E. R., *Plato: Gorgias* (Text, introduction and notes), Oxford University Press, Oxford, 1959, s. 24.

neksenos, geleneksel anma töreninde ölülere saygı konuşmasını yapacak kişinin seçileceğini bildirir.[10] Yine aynı giriş bölümünde, hatiplerin uzmanlığıyla ilgili ironik bir değerlendirmenin[11] ardından, Sokrates kendisinin ve Perikles'in de öğretmeni olan Aspasia tarafından oluşturulmuş veya kaleme alınmış bir söylev ya da konuşmayı ezberinden okumayı teklif eder.[12] Menexenus'un, Sokrates ezberinden okuyacağı söz konusu anma ya da ölüm töreni konuşmasının Aspasia'ya ait olabilmesiyle ilgili kuşkuları vardır. Ama buna rağmen, Sokrates'i konuşmayı bir an önce aktarmaya başlaması için sıkıştırır.

Eserin bundan sonraki bölümü işte bu söylev ya da ölüm töreni konuşmasının Sokrates'in ağzından aktarılmasından meydana gelir.[13] Bu söylev ya da konuşma, kendi içinde iki alt bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölüm, ölülere veya savaşta hayatlarını yitirmiş Atinalı yiğitlerle onları yetiştirmiş olan vatan ya da ülkeye yönelik övgülerin (*epiainos*) yer aldığı methiye/yüceltme bölümüdür.[14] Söz konusu alt bölümde, Platon'un amacına, yani retoriğin halka dalkavukluk etmeye, onun ruhunu okşamaya yönelik bir araç olduğunu gösterme amacına hizmet edecek şekilde tarihsel bir incelemeye veya Atina devletinin geçmişte katılmış ve başarılar kazanmış olduğu askeri ve politik olaylarla ilgili uzunca bir bilgilendir-

10 Platon, *Meneksenos* 234b.
11 Platon, *Meneksenos* 234c-235d.
12 Platon, *Meneksenos* 2353-236d.
13 Platon, *Meneksenos* 236d-249c.
14 Platon, *Meneksenos* 236d-246a.

meye yer verilir. Söylev ya da konuşmanın ikinci alt bölümünde[15] ise, bu kez Atina için ölmüş şehitler adına, yaşayanlara hitap edilir; bu yüzden, onun artık Atinalılara yönelik bir öğütler silsilesinden oluştuğu söylenebilir.

Konuşma, savaşta ölmüş Atinalı kahramanların yoğun bir şekilde övülmeleriyle başlar. Savaşta hayatlarını kaybetmiş Atinalıların büyüklüklerinin, söz konusu kahramanlarının iyiliklerinin erdem ve asaletlerinden geldiği, bunun da ebeveynlerinin soyluluk ve erdeminden kaynaklandığı, her şeyin temelinde ise toprak ananın bulunduğu belirtildikten sonra, sıra Atina'nın övülmesine gelir. Bu toprakların daha aşağı düzeyden hayvanlara değil de, akıl sahibi, adalet nedir bilen ve gerçek anlamda dindar insanlara yurt olduğunu dile getiren Sokrates, onun sonradan başka ülkelere de ihraç edilecek tahıl ve zeytinin en bol üretildiği topraklar olduğunu belirtmeye özen gösterir.[16] Yine aynı alt bölümde, Atinalıların kendilerine çeşitli sanatları öğretmiş olan tanrıları olduğu ortaya konur.[17] Dahası, Atinalılar, değişmezcesine, kendisine bazen demokrasi adı da verilen iyi bir idare tarzıyla, en iyilerin yönetimi olarak bilinen aristokrasiyle (*aristokratia*) yönetilmişlerdir.[18] Kahramanların vatanı olan Atina, üstelik özgürlüğe büyük bir değer veren bir yer olup, bütün yurttaşlarını eşit ve birbirleriyle kardeş insanlar olarak değerlendirmektedir.[19]

15 Platon, *Meneksenos* 246a-249c.
16 Platon, *Meneksenos* 237d-238b.
17 Platon, *Meneksenos* 238b.
18 Platon, *Meneksenos* 238c.
19 Platon, *Meneksenos* 238e-239a.

Sokrates, söylevinde, Atina'nın bu efsanevi başarılarından veya söz konusu başarılara ilişkin efsanevi veya mitolojik açıklamalardan sonra, Atina'nın tarihsel süreç içinde Pers Savaşlarından başlayarak o zamana kadar elde etmiş olduğu politik ve askeri başarıları anlatmaya geçer. Hemen pek çok yorumcu tarafından da belirtildiği üzere,[20] konuşmanın bu bölümü tahrifatla, tarihteki pek çok olayın olduğundan farklı gösterilmesiyle sonuçlanan çarpıtmalarla doludur. Bu tahrifat, konuşmacının anavatanı ve savaşta şehit olmuş Atinalıları her koşul altında övme ve bu övgüyü de olabilecek en şiirsel dille ifade etme sorumluluğunu üstlenmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Doğallıkla, Atina'yı, Atina demokrasisinin gücünü ve değerini yansıtmayan, onu olduğu şekliyle ya da kötü gösteren sözcükler ya da malzeme kullanarak, methiyesine sınırlama getiremez, onu sıradanlaştıramaz. Zaten gerçeği olduğu şekliyle ifade edecek bir söyleve, kamu görevlileri tarafından izin verilmez. Böyle bir şey, yapılan işin doğasına veya Platon'un gözünde retoriğin doğasına aykırı olmak durumundadır. Bu yüzden, konuşmayı yapanın veya söylevi kaleme almış olanın gerçekleri olduğundan farklı gösterecek mübalağalarda veya yanlış temsillerde bulunması, hem niyet hem de olgusal olarak gerçeği çarpıtan resimler çizmesi, örneğin savaştan korkup kaçanları kahramanlar olarak sunması kaçınılmazdır.

20 Bkz., Guthrie, W. K. C., *a. g. e.*, s. 316; E. R., Dodds, *a. g. e.*, s. 23; Taylor, A. E., *a. g. e.*, s. 43; Shawyer, J. A., *The Menexenus of Plato*, Clarendon Press, Oxford, 1906, ss. xi-xv.

Bu tahrifat, elbette ya hakikate ilgisiz retoriğin doğasından ayrılmaz bir unsur olarak bizzat Aspasia'nın ya da retoriği bir tür dalkavukluk veya insan ruhunu kolayca elde etmeye yönelmiş avcılık olarak değerlendiren Platon'un onun özünü ortaya koymak amacıyla yapmış olduğu tahrifat olarak alınabilir. Birinci alternatif, gerçeğe daha yakın bir alternatif gibi görünmektedir. Başka bir deyişle, bunlar Platon'un yaptığı tahrifattan ziyade, çarpıtmanın retoriğin özünde olduğunu ima edecek şekilde Aspasia'nın veya söylevin yazarı her kimse onun yapmış olduğu çarpıtmalar olarak görülebilir. Bu yorum ya da seçimi belirleyen en önemli şey ise, Platon'un diyalogda Sokrates tarafından aktarılan ölüm töreni konuşmasının benzeri konuşmalara bu yönden tamamıyla uyduğunu belirtmeye özen göstermesidir.[21]

Bütün bu tahrifat veya en azından mübalağalar, elbette Atinalıları erdemli ve mükemmel insanlar, savaşta en yüce ve safiyane motiflerle davranan kahramanlar, zafer kazandıklarında düşmanlarına karşı bağışlayıcı olan müşfik ve merhametli kimseler olarak göstermeyi amaçlar. Yenilgiler, rakiplerin üstünlüklerinden ziyade, birtakım talihsizliklere bağlanırken, Yunan politik tarihinin kimi zorbalık dönemleri es geçilir. Aynı konuşma çerçevesi içinde Atinalıların üstünlüğü onların ari ve üstün bir ırktan gelmelerine, saf kan Yunanlı olmalarına bağlanır. Yunanı sadece Atina'nın temsil ettiği, diğer Yunan kent devletlerinin sadece sözde Yunanlı oldukla-

21 Bkz., Platon, *Meneksenos* 235d, 237a.

rı, onların köklerinde gerçekte barbarlığın bulunduğu belirtilir.[22]

Söylevin son bölümünde, bundan böyle Atinalı şehitlerin yakınlarına hitap edilerek, onlara öğütler verilir. Buna göre, onların cesur ve yürekli insanların çocukları olduklarını unutmamaları,[23] şerefli bir şekilde yaşamaları,[24] erdemsiz bir hayatın aşağı ve değersiz bir hayat olduğunu unutmamaları, dolayısıyla hikmet ve adaleti en önemli rehberleri haline getirmeleri,[25] kısacası atalarına uygun ve yaraşır şekilde yaşamaları gerektiği belirtilir. Devlet, kahramanların ölümünden sonra, özellikle onların anne babalarıyla çocuklarının bakım, gözetim ve eğitimlerini en iyi şekilde üstlenmek suretiyle maddi olarak yapılabilecek her şeyi yapmaktadır. Manevi olarak yapılması gerekenleri yapmak, aziz şehitlerin ya da büyük kahramanların manevi mirasına sahip çıkmak ve Atina'yı değer bakımından bundan sonra yüceltmek ise Atinalılara ve kahramanların çocuklarına düşmektedir.

Ahmet Cevizci
Nisan 2011

22 Platon, *Meneksenos* 245c-d
23 Platon, *Meneksenos* 246c.
24 Platon, *Meneksenos* 246d.
25 Platon, *Meneksenos* 247a.

MENEKSENOS

Çeviride *Plato: Plato: Timaeus, Critias, Cleitophon, Menexenus, Epistles* (Loeb Classical Library No. 234) künyeli yapıt temel alınmıştır. Özel isimlerin yazılımında eski Yunancalar esas alınırken, Yunanistan, Atina gibi Türkçeye yerleşmiş isimler metnin okunuşunda akıcılık sağlamak amacıyla Türkçeleştirilerek verilmiştir.

SOKRATES: Meneksenos nereden geliyor? Agora'dan mı yoksa? 234a

MENEKSENOS: Agora'daki meclis toplantısından geliyorum.

SOKRATES: Orada ne işin vardı? Sanırım felsefe ve eğitimle ilgili işlerini bitirdin. Bu yüzden de daha yüksek işlerle ilgilenmek istiyorsun. Genç yaşına rağmen, bize her zaman yöneticiler vermiş olan ailenin izinden gitmek için, biz büyükleri yönetmeyi kafana koymuşsun.

MENEKSENOS: Sen yönetim işlerine girmemi kabul edersen bunu yapacağım. Yoksa böyle bir işe girişmeyeceğim. Meclise katılma nedenim üyelerin ölülerle ilgili konuşma yapacak birisini aramalarıydı. Biliyorsun ölüler için bir konuşma yapılacak. b

SOKRATES: Tabii biliyorum, peki kimi seçtiler?

MENEKSENOS: Henüz kimseyi seçmediler. Karar yarın verilecek. Fakat sanırım beni, Arkhinos'u ya da Dion'u seçerler.

SOKRATES: Meneksenos! Savaşta ölmenin çok sayıda yararı vardır. Ne kadar fakir olursan ol, çok güzel bir mezarın olur. Hem de çok değerli bir insan olmasan bile övülürsün. Bu iş öyle c

sıradan sözlerle değil, önceden hazırlanılarak yapılmaktadır. Şehidin bütün güzel özelliklere, bunların kendisinde bulunup bulunmadığına
235a bakılmaksızın, sahip olduğu vurgulanır ve böylece ruhlarımız en güzel kelimelerle büyülenir. Kenti her açıdan övüyorlar, savaşta ölenler için, bizden önce yaşamış atalarımızı ve bizleri o kadar güzel övüyorlar ki şu an seninle
b konuşmakta olan ben bile bu övgülerle yüceldiğimi hissediyor ve çok daha yüce, asil ve güzel biri olduğuma inanıyorum. Her zaman olduğu gibi yabancılar benimle beraber bu konuşmaları dinliyorlar ve konuşma sonunda bana daha büyük bir saygı gösteriyorlar. Konuşan kişi öylesine inandırıcı oluyor ki, yabancılar söylenenleri dinledikten sonra hem bana hem de eskisine nazaran daha güzel buldukları bu kente karşı büyük bir hayranlık duyuyor-
c lar. Benimse kendimi böyle yukarılarda görmem üç gün kadar devam ediyor. Konuşanın sözleri kulaklarımda öylesine çınlıyor ki ancak dördüncü ve beşinci günlerde kendime gelip, nerede olduğumun farkına varıyorum. Bu sırada da "Mutlular Adası'nda" yaşıyorum. Bizim hatiplerimiz işte böylesine becerikli insanlardır.

MENEKSENOS: Sokrates! Hatiplerle alay etmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyorsun. Ancak bu kez seçilecek hatip o kadar rahat konuşamayacak. Çün-

kü hiç kimsenin haberi olmadan konuşacağı için belki de hazırlıksız konuşmak zorunda kalacak.

SOKRATES: Neden öyle olsun? Herkesin elinde hazır konuşmalar vardır. Hem zaten böylesi bir konuda hazırlıksız konuşmak da çok zor değildir. Gerek Atinalılarla Peloponnesosluları birbirlerinin karşısında övmek gerekse dinleyicileri inandırmak için iyi bir hatip gerekebilir. Ancak zaten övdüğü insanların karşısına çıkan bir hatibin iyi bir konuşmayla ün kazanması hiç de zor değildir. d

MENEKSENOS: Demek zor değil Sokrates?

SOKRATES: Tabii ki değildir.

MENEKSENOS: Peki meclis seni görevlendirse konuşabilir misin? e

SOKRATES: Elbette konuşabilirim Meneksenos! Hatiplik konusunda çok değerli bir kadından, aralarında Ksantippos'un oğlu Perikles'in[1] de bulunduğu muhteşem hatipler yetiştiren bir öğretmenden ders alan birisi bunu yapamaz mı?

MENEKSENOS: Kimden ders aldın? Sanırım Aspasia'dan.[2]

SOKRATES: Evet Meneksenos. Bir de Metrobios'un oğlu Konnos'dan ders aldım. Birisi müzik diğe- 236a

1 Atina'da MÖ 460-429 yılları arasında *strategos* sıfatıyla kentin yöneticisi durumunda olan Perikles zamanında Atina diğer Yunan kentleri arasında iyice ön plana çıkmayı başarmıştır.

2 Yaşamı hakkında pek az şey bilinen Aspasia'nın Miletos doğumlu olduğu ve yaşamının büyük kısmını Atina'da geçirdiği belirtilmektedir. Thukydides'in *Peloponnesos Savaşları* adlı eserinde Perikles'in yaptığını veya söylediğini belirttiği ünlü "Söylev" başta olmak üzere çok sayıda söylevi onun hazırladığı iddia edilmektedir.

ri de güzel konuşmada usta iki öğretmen. Bu şekilde yetişen birisi mutlaka usta olur. Öte yandan böylesi değerli öğretmenleri olmayan birisi de müzikte Lampros'tan, güzel konuşmada da Rhamnunsioslu Antiphon'dan ders alırsa, Atinalıları Atinalıların önünde övmeyi başararak ün kazanabilir.

MENEKSENOS: Peki konuşman gerekseydi neler söylerdin?

SOKRATES: Belki kendiliğimden hiçbir şey söyleye-
b mezdim. Ancak dün Aspasia'nın savaşta ölenlerle ilgili hazırladığı konuşmayı dinledim. Aynı senin söylediğin gibi o da Atinalıların bir hatip seçeceklerini haber almış. Bundan sonra konuşmasının bir kısmını, tam da nasıl olması gerekiyorsa o şekilde yaptı. Geri kalan bölümünüyse zaten daha önceden düşünmüştü. Aslında Perikles'in ölülerle ilgili o ünlü söylevinin de Aspasia tarafından hazırlandığı anlatılır. İşte bu söylevden bazı parçaları alıp birleştirdi.

MENEKSENOS: Neler söyledi, hatırlayabiliyor musun?

SOKRATES: Hatırlıyorum. Çünkü onun kendi ağzın-
c dan duydum, ezberledim. Zaten aklımda tutamıyorum diye neredeyse dayak yiyordum.

MENEKSENOS: Tamam o zaman bana söylesene neler konuştuğunu?

SOKRATES: Konuşmasını başkalarına söylersem öğretmenim kızar.

MENEKSENOS: Korkma Sokrates! Söyle bana. Bana bu zevki ver. İster Aspasia, isterse başka birisinin olsun fark etmez. Sen sadece söyle.

SOKRATES: Şu yaşlı halimle böylesine oyunlarla uğraştığım için benimle alay edebilirsin.

MENEKSENOS: Asla alay etmem Sokrates. Sen nutku söyle.

SOKRATES: İsteğini yerine getirmeliyim Meneksenos. Bana soyunup dans etmemi söylesen bile, bunu yalnız olduğumuz için yapardım. Şimdi d
dinle, yanılmıyorsam Aspasia ölülerle ilgili nutkuna şöyle başladı:

"Bu savaşçılara hem işlerimizle hem de sözlerinizle ödememiz gereken borçlarımız var. Kaderin onlara sunduğu yolculuğa, tüm kent ve yakınları da yanlarında çıktı. İlk borcumuzu böylece ödemiş olduk. Şimdiyse onlara duyduğumuz sevgiyi sözlerimizle belli etmemiz gerekiyor. Kanunun emrettiği gibi bunu kendimize bir görev biliyoruz. Çünkü güzel bir söylev, dinle- e
yicilerin güzel davrananları her daim hatırlamasını sağlar. Bu nedenle ölüleri övecek, yaşayanları ise güzel bir biçimde teşvik edecek bir söylev gereklidir. Oğullar ve kardeşler ölen kişinin erdemlerini taklit edecekler, hem de anneleri babaları ve yaşayan diğer uzak akrabaları teselli olacaklar. Nasıl bir konuşma yapmalıyız? Yaşarken, sahip olduğu erdemlerle yakınlarına 237a
mutluluk temin etmiş, yaşayanların sağlığı için

de hayatlarını vermiş olan bu cesur insanları övmeye hangi sözlerle başlamalıyız? Bence doğanın kendilerine verdiği erdemlere uygun bir sırayla gitmek gerekir. Erdemliydiler, çünkü erdemli bir anne ve babaya sahiptiler. Bu nedenle öncelikle asaletlerini, sonra da aldıkları eğitim
b ve dersleri övelim. Daha sonra da başardıkları büyük işlerde, aldıkları eğitime nasıl layık olduklarını ispatladıklarına bakalım. Öncelikle asil doğumlarından başlayalım. Bu ölülerin ataları yabancı değildi, başka yerden de gelmiyorlardı. Bu yüzden anavatanlarında yaşayan asil insanlardı. Kendilerini besleyen toprak başkalarına olduğu gibi onlara üvey değildi. Bu gerçek anne kendilerini doğurdu, besledi ve en son ola-
c rak da kucağına çekti. Şimdi kendi topraklarında yatıyorlar. Tüm bunlardan dolayı öncelikle annelerini övmek gerekir. Bu sayede doğumlarını övmüş olacağız. Ülkemiz sadece bizim değil diğer tüm insanların övgüsüne layıktır. Bu durumun en büyük nedeni ülkemizin tanrılar tarafından sevilmesidir. Söylediğimin doğruluğunu ülkemiz için savaşmış olan tanrılar ve onların
d verdikleri kararlar açıkça gösterir. Tanrıların övdükleri bir yeri nasıl olur da diğer insanlar övmezler? Ayrıca bir neden daha var: Bütün toprakların evcil ya da vahşi çeşitli hayvanlar doğurdukları zamanlarda bizim topraklarımız böylesine vahşi canlılardan uzak durmuştur. Bi-

zim toprağımız insanları diğer tüm hayvanlar arasından seçip yaratmıştır. İnsanlar diğer hayvanlardan daha akıllı olduklarından, din ve adaleti bilen tek canlı olarak ortaya çıkarlar. e
Toprağımızın, savaşçıları ve atalarımızı doğurduğunu gösteren bir kanıt daha vardır. Her canlı kendi çocuğu için gerekli yiyeceği taşır. Gerçek anne ile sahte anne böyle ayırt edilebilir. Çünkü sahte annede çocuk için gerekli kaynaklar kurudur. Bizim annemiz olan toprak da yarattığı şeyi şöyle ispatlıyor: Bu dönemlerde sa- 238a
dece insanı besleyebilmek için en yararlı besin maddesi olan buğday ve arpayı yarattı. Böylesine bir düşünceyi kadından daha çok toprağı düşünerek söylemek gerekir. Çünkü rahmine çocuk düşen bir kadın toprağa örnek olmaz, toprağı taklit eder. Toprağımız yetiştirdiği bu meyvelerden diğer topraklarda da oluşmasını sağlamıştır. Kendi çocukları için, yorgunluğu geçiren b
zeytini yetiştirmiş, ardından gençliklerine kadar yetişmelerini sağladıktan sonra onlara yol göstermeleri için tanrıları vermiştir. Tanrıları hepimiz tanıyoruz, şimdi bunlardan söz edecek değilim. Bu tanrılar hayatlarımıza düzen kazandırdılar, bize sanatları diğer insanlardan daha önce öğrettiler. Silah yapmayı ve bu silahları ülkemizi korumak için kullanabileceğimizi gösterdiler. Bu şekilde doğan savaşçıların ataları kendilerini yönetmek için bir devlet kurdular. Bu

konuyla ilgili de bir şeyler söylememiz gerekir.
c Çünkü insanları yetiştiren devlettir. Devlet iyiyse insan da iyidir, devlet kötüyse insan da kötüdür. Bu nedenle atalarımızın ve bugün toprağa vereceğimiz ölülerimizin düzenli ve kendilerini erdemli kılan bir devlet yönetimi altında yaşadıklarını göstermek gereklidir. Eskiden de şimdi de aynı yönetim biçimi altında, yani asillerin idaresinde yaşıyoruz. Kimileri buna demokrasi kimileriyse başka bir isim verirler. Aslında bu yönetim şekli çoğunluğun onayıyla kurulmuş bir aristokrasi veya seçkinlerin yönetimidir. Es-
d kiden krallar vardı. Onların kendilerine bu hakkı öncelikle doğumları, sonra da seçimler vermiştir. Ancak yönetim çoğu zaman çoğunluğun elindedir. Çoğunluk devlet yönetimini en iyi vatandaşlara vermiştir. Hiç kimse sakat, fakir ya da doğuşundan kaynaklanan bir eksiklik nedeniyle bu görevden dışlanmamıştır. Başka ülkelerde olduğu gibi hiç kimse biraz önce sıraladığım özelliklerin tersine özelliklerinden dolayı göreve getirilmemiştir. Sadece bir kural vardır:
e Usta ve erdemli olanlar yönetir. Böylesine bir yönetimin kurulmasının nedeni, tüm vatandaşların eşit koşullar altında doğmalarıdır. Başka ülkelerdeki halklar çeşitli yerlerden gelen soylardan oluşur. Böylesine bir çeşitlilik, onların yönetimlerinde de görülür. Bu yönetim şekilleri tiranlık ya da oligarşidir. Birkaç kişi tüm insan-

ları köle gibi kullanır, çoğunluk da bu birkaç kişiyi efendileri olarak kabul eder. Fakat bizde herkes kardeştir. Çünkü hepimiz aynı anneden doğduk. Kendimizi bir diğerinin kölesi ya da 239a
efendisi kabul etmiyoruz. Doğanın bize verdiği eşitlik, bizi kanuni olarak da eşitliği aramaya ve sadece bilgi ve erdem bakımından üstünlüğü kabul etmeye zorluyor.

Bu askerlerin babaları, bizim babalarımız, bu askerler asil doğumlarından sonra tam biz özgürlük içinde yetiştirildiler. Özgürlükleri uğruna, Yunanlılar için Yunanlılara karşı, Yunanistan için de barbarlara karşı savaşmayı kendilerine görev bildiler. Hem özel hem de ka- b
musal yaşamlarında elde ettikleri başarılarıyla tüm dünyada ün kazandılar. Eumolpos'u,[3] Amazonları, ülkemizi işgal eden düşmanları kovdular. Argoslulara karşı Kadmosoğullarına, Heraklesoğullarına karşı Argoslulara nasıl yardım ettiler. Tüm bunları anlatabilmek için zamanım az. Zaten şairler eserlerinde bu insan- c
ları güzelce övdüler ve [onların] cesaretlerini tüm dünyaya gösterdiler. Şimdi sadece kısa bir şiirle onları övmek istersek, yetersiz kalırız. Zaten ödüllerini aldılar, bu yüzden susacağım. Fakat şairler tarafından hakları yeterince verilmeyen işler var. Bu işler şimdi övülmeyi bekli-

3 Yunan mitolojisinde Poseidon ve Khione'nin oğlu, aynı zamanda Herakles'in de öğretmeni olarak bilinmektedir.

yorlar. İşte bunları hatırlatmak, başka insanları da çeşitli şiir türlerinde, büyük başarı gösterenleri layık oldukları değere göre övmek bana düşüyor. İlk olarak sözünü etmek istediğim başarılar şunlar:

d Persler Asya'yı ele geçirdikten sonra Avrupa'yı köleleri yapmak istediklerinde, onları atalarımız engelledi. Bu nedenle öncelikle onların cesaretlerini övmek yerinde olacaktır. Bunu yapmak için öncelikle Asya'nın üç ayrı kralın kölesi olduğu zamanlara dönelim. Bu kralların ilki Kyros'tu.[4] Büyük bir cesaretle kendi vatandaşlarını kölelikten kurtardıktan sonra Medleri yendi ve Mısır ve Asya'nın geri kalan bölümlerini ele

e geçirdi. Oğlu[5] Mısır ve Libya'nın gidebildiği kadar yerini ele geçirdi. Üçüncü kral Dareios'tu.[6] İmparatorluğun kara sınırlarını İskit ülkesine kadar genişletti. Donanması ise denizlere ve adalara hâkimdi. Hiç kimse ona karşı duramı-

240a yordu. Pers İmparatorluğu'nun gücü karşısında o kadar çok sayıda ülke boyun eğmişti ki Dareios tüm insanların ruhlarını kendisine köle etmişti. Dareios, Eretrialılar ile birlikte Sardeslile-

4 Pers İmparatorluğu'nun kurucusu olan Büyük Kyros MÖ 559-529 yılları arasında hüküm sürmüştür. Medlerden iktidarı aldıktan sonra imparatorluğunun sınırlarını hızla genişleten Kyros'un yaşamıyla ilgili ünlü Yunan tarihçi Ksenophon'un *Kyros'un Eğitimi* başlıklı bir eseri bulunmaktadır.

5 Yani Kambyses.

6 MÖ 521-484 yılları arasında Pers İmparatorluğu'nu yöneten Dareios zamanında Ion İsyanı bastırılmış ve ardından da Yunanlılar ile Marathon Savaşı gerçekleştirilmiştir.

ri desteklediğimiz gerekçesiyle savaş gemileri ve araçlarla beş yüz bin asker ve üç yüz savaş gemisi gönderdi. Komuta Datis'deydi. Kendisine eğer kafasının koparılmasını istemiyorsa dönüşte Eretrialılar ve Atinalıları yanında getirmesi söylenmişti. Datis Eretria'ya doğru yola koyuldu. O dönemler Yunanlılar arasında savaştaki becerileriyle ün kazanmış ve çok kalabalık olan Eretrialıları üç günde yendi. Hiç kimsenin kaçmaması için şöyle bir yol buldu: Askerleri Eretria sınırlarına geldiğinde bir sahilden diğer bir sahile kadar yayıldılar. Birbirlerine el vererek ülkeyi boydan boya geçtiler. Böylece krallarına hiç kimsenin kaçmadığını söyleyeceklerdi. Aynı amaçla Eretria'dan Marathon'a geldiler. Atinalıları da Eretrialılar gibi yendikten sonra krallarına götürmenin çok kolay olacağını düşünüyorlardı. İlk seferinde başarılı olmuşlardı, şimdi ikincisine başlıyorlardı. Eretrialılar ve Atinalılara, Lakedaimonialılar dışında hiçbir Yunan halkı yardım etmedi. Lakedaimonialılar da savaşın ertesi günü gelebildiler. Diğerleri korkularından hareket edemediler. Bir süreliğine tehlikeden kurtuldukları için seviniyorlardı. Durumun böyle olduğunu gördüğümüz zaman Marathon'da[7] barbarların

b

c

d

7 MÖ 490 yılındaki Maraton Savaşı, Yunan ve Pers ordularının ilk defa karşı karşıya geldikleri ve yaklaşık elli sene devam edecek olan Pers Savaşları'nın ilk çarpışmasıdır. Savaştan Yunanlılar galibiyetle ayrılmış ve Pers ordularının bir sonraki Yunanistan seferi yaklaşık on sene sonra gerçekleşmiştir.

saldırılarına cesurca karşı duran, Asya'nın o küstah gururunu cezalandıranların ve barbarlara karşı savaşta zafer anıtı dikenlerin cesaretlerini daha iyi anlamış oluruz. Bu insanlar, diğer halklara da yol gösterdiler. Perslerin yenilebileceklerini, sayı ve zenginliğin cesaret karşısında bir önemi olmadığını ispatladılar. Bu yüzden
e şunu söyleyebilirim: Bu kahramanlar sadece bizlerin ataları değildi, özgürlüğümüzün ve kıtada yaşayan diğer Yunanlıların da atalarıydılar. Çünkü bundan böyle Yunanlılar barbarlarla savaştıkları zaman gözlerini o büyük esere çevirdiler. Marathon kahramanlarını kendilerine örnek aldılar.

Konuşmamda ilk şerefi bu kahramanlara veriyorum. İkincisi ise Salamis ve Artemision'da[8] kazananlardır. Hem karada hem denizdeki sal-
241a dırıları karşıladılar. Bu saldırıları nasıl püskürttüklerini anlatmak zaman ister. Fakat bence bu kahramanlara şerefi sağlayan en önemli şey, onların Marathon'da başlanılan işi tamamlamalarıdır. Marathon'daki kahramanlar, üzerlerine saldıran çok sayıda barbarın ufak bir kuvvetle püskürtebileceğini diğer Yunanlılara ispatlamışlardı. Fakat bunu gemilerle tekrarlayabilirler

8 Pers Savaşları'nın dönüm noktasını oluşturan bu muharebeler sayesinde Yunanistan Pers işgali tehdidine son vermiş ve savaşın bundan sonraki aşamasında Yunanlılar saldırı, Persler savunma pozisyonunda kalmışlardır.

miydi? Kimse bilmiyordu. Perslerin denizlerde b
yenilmez oldukları sanılıyordu. Çok sayıda gemileri vardı, zengin, usta ve güçlüydüler. Deniz savaşlarında çarpışanları, bu yüzden özellikle övmemiz gerekir. Onlar, Yunanlıların ikinci korkularını da giderdiler ve gemiyle insan kalabalığının ortaya koyduğu dehşeti ortadan kaldırdılar. Marathon'da ve Salamis'te savaşanlar Yunanlılara böylelikle bir ders verdiler. Ayrıca c
Yunanlılar karada ve denizde yapılan savaşlar sayesinde barbarlardan korkmamaya ve duruma alıştılar.

Tarih ve değer bakımından üçüncü şerefi, Plataia'da Yunanistan'ın kurtuluşu için savaşan Lakedaimonailılara ve Atinalılara ayırıyorum. Yanı başımızdaki tehlike korkunçtu. Lakedaimonialılar ve Atinalılar bu tehlikeden birlikte kurtuldular. Bu anlamda gösterdikleri cesaret hem bi- d
zim hem de gelecek nesillerin övgüsünü hak etmiştir. Bu savaştan sonra da çok sayıda kent [halen] Perslerin yanında yer alıyordu. Hatta büyük kralın yeni bir savaşa kalkışacağı söyleniyordu. Bu nedenle barbarları denizden püskürten ve kendilerinden önce başlanmış olan işi bitirenleri övmek yerinde olacaktır. Bu insanlar Eurymedon'da savaşanlar, Kıbrıs'ta mücadele edenler ve Mısır ve diğer ülkelere gidenlerdir. Kral, Yunanistan'ı yok etmek için planlar kurar- e
ken, bu kez kendi canını kurtarmaya çalışmıştı.

Bu insanları hatırlayıp, kendilerine olan borcu-
242a muzu unutmayalım. Bütün kent barbarlara karşı kendisiyle aynı dili konuşanlar uğruna savaşı sürdürdü. Fakat barış yapıldıktan ve büyük onurlar elde edildikten sonra, başarı kazanan çok sayıda insanın yaşadığını onlar da yaşadılar. Kentimiz kıskanıldı, kıskançlık düşmanlığa yol açtı ve kentimiz de ister istemez diğer Yunanlılar ile savaşa girmek zorunda kaldı. Savaş başladığında askerlerimiz Tanagra'da Lakeda-
b imonialılar ile karşılaştı. Amaçları Boiotialıların özgürlüğünü sağlamaktı. Savaşı ilk önce kimin kazandığı belli değildi.[9] Bu nedenle bir kere daha savaştılar. Lakedaimonialılar Boiotialıların yardımına gelmişlerdi, ancak onları bırakıp gittiler. Askerlerimiz ise üçüncü gün Oinophuta'da bir zafer kazandılar ve ülkelerinden haksızca sürgün edilmiş olanların geri dönmelerini sağladılar. Böylelikle Perslere karşı yapılan savaştan sonra, Yunanlıların kendi içlerinde özgürlüklerini savunan ilk kent biz olduk. Cesurca davranarak, başka insanların özgürlükleri için geldiler ve devlet kendilerini bu mezara,
c onları kölelikten kurtardıkları için gömdü. Daha sonra savaş şiddetlendi. Diğer Yunanlılar kentimize olan minnet borçlarını ülkemizi işgal ederek ödediler. Deniz savaşında onları yendik ve

9 MÖ 457 yılındaki Tanagra Savaşı'nda üstünlük sağlayan taraf, burada belirtilenin aksine Spartalılardı.

Lakedaimonialıları Sphagia'da esir aldık. Onları öldürebilirlerdi, ancak hayatlarını bağışladılar ve ülkelerine bu askerleri göndererek barış yapılmasını sağladılar. Çünkü aynı soydan geldi- d
ğimiz insanlara karşı nefreti ölüme kadar götürmemek gerektiğini düşünüyorlardı. Ancak söz konusu olan barbarlar olsa bu mutlaka yapılırdı. Bu nedenle bu savaşa girmiş ve şimdi burada yatanları övmek gerekir. Bu insanlar daha önceki savaşlarda Atinalıların diğerlerinden üstün olduğuna şüpheyle yaklaşanların şüphelerini giderdiler ve kendilerine karşı ayaklanan Yunanistan'ı mağlup ettiler. Böylece barbarları birlik- e
te yendikleri diğer Yunanlıları da yenebileceklerini gösterdiler.

Barıştan sonra beklenmeyen bir üçüncü savaş çıktı. Korkunç savaşta şimdi burada yatan çok sayıda cesur insan öldü. Çoğu bunu Sicilya yakınlarında yaşadı.[10] Bizimkiler Leontionlular ile birbirlerine yeminle bağlıydı. Onların özgürlüğü için yardıma koştular ve çok sayıda zafer anıtı diktiler. Ama kentimiz bu uzun yol- 243a
culuk sırasında askerleri besleyemedi ve savaştan vazgeçme kararı aldı. Fakat düşmanlar askerlerimizin cesaretlerini ve ölçülü davra-

10 Platon burada Atinalıların Peloponnesos Savaşları'nın ikinci aşaması olarak kabul edilen Sicilya Seferi'nden söz etmektedir. MÖ 415-413 yılları arasındaki savaş Atinalılar için tam anlamıyla bir bozgunla sonuçlanmıştır.

nışlarını öylesine övdüler ki başka insanları
b dostları bile böylesine övmezdi. Çoğu düşman gemisini esir alıp, bir kısmını da yenen savaşçılarımız daha sonra Hellespontos Deniz Savaşı'nda öldüler. Bu, beklenmedik bir savaştı. Korkunçtu, çünkü diğer Yunanlılar kentimizi öylesine kıskanıyorlardı ki sonunda Büyük Kral ile görüşmelere başladılar. Böylece zamanında bizimle birlikte kovmuş oldukları bir barbarı Yunanlılara karşı savaşması için geri getirdiler. Bir kente karşı tüm Yunanlıları ve
c barbarları bir araya getirdiler. Kentin gücü ve cesareti işte bu sırada ortaya çıktı. Savaşı kaybettiğimiz sanılıyordu, donanma Mytilene'de kuşatma altındaydı. Fakat kentte yaşayanlar altmış gemiye binerek yardıma geldiler. Herkesin kabul ettiği gibi büyük bir kahramanlıkla düşmanlarını yenip, dostlarını kurtardılar. Fakat hiç de yaşamayı hak etmedikleri bir şanssızlık sonucunda denizde öldüler. Kendileri bu mezarda yatmıyorlar. Kendilerini hatır-
d layalım ve övelim. Çünkü sadece deniz savaşındaki değil, tüm savaşlardaki cesaretimizi onlara borçluyuz. Onların sayesinde kentimiz büyük ün kazandı. Bütün dünya bir araya gelse Atina'yı yenemez deniliyordu. Ünü de hak etmiştik. Çünkü yenilgilerimizde hep kendi aramızdaki anlaşmazlıklar rol oynadı. Biz başkalarının silahlarına yenilmedik. Bugüne ka-

dar düşmanlarımız bizi yenemedi, bundan sonra da yenemeyecek. Sadece kendi kendimizi yendik.

Tüm bu olaylardan sonra başka ülkelerle barış yapıldı. Ardından ülkemizde iç savaş çıktı. Aralarındaki anlaşmazlıklar çözümlenemese de hiç kimsenin yaşadığı kentte başka sorunlar çıkmasını istememesi gerekirdi. Kentten ve Pire'den gelenler hiç kimsenin beklemediği şekilde kardeşçe birbirlerine sarıldılar. Ayrıca diğer Yunanlılar ile de anlaşarak Eleusis'e karşı girdikleri savaşı hiçbir aşırılığa kaçmadan sonlandırdılar. Tüm bunların nedeni aralarında soy esasına dayanan ve sadece lafta kalmayan sağlam dostluktu. Bu yüzden bu savaşta birbirlerini öldürenleri anmamız gerekir. Eğer bizler kendi aramızda anlaştıysak, onların da anlaşabilmeleri için aynı bugünkü törende olduğu gibi dualar etmeli, kurbanlar kesmeli ve bağlı olduğumuz tanrılara yalvarmalıyız. Çünkü bu insanları birbirleriyle savaşmaya götüren şey kötülükleri veya kinleri değil, kaderleriydi. Şu an hayatta olan bizler bunu ispatlamıyor muyuz? Kendileriyle aynı soydan gelen bizler yapılanları affetmedik mi?

Daha sonra gerçek anlamda bir barış yaşandı. Kentimiz huzura erdi, barbarları da affetti. Çünkü barbarlar tüm kötülükleri yapmıştı, kentimiz de aynı şekilde karşılık vermişti. Fakat kentimiz

kendi yaptığı iyiliklere karşın kendisine kötülük yapan diğer Yunanlılara kızgındı. Onların minnet borçlarını nasıl ödediklerini düşünüyordu.
c Yunanlılar barbarlarla birlikte hareket ederek eskiden kendilerini kurtarmış olan gemileri almışlar ve onların kentlerini korumak için yaptırdığımız surlarımızı yok etmişlerdi. Bundan böyle kentimiz, barbarlara esir olma tehlikesiyle karşı karşıya olsa bile başka bir Yunan kentine
d yardım etmeme kararı almıştı. Biz bu düşüncedeyken Lakedaimonialılar eskiden kendilerinin özgürlüğünün koruyucusu olan Atinalıların artık savaşamayacak durumda olduklarını düşündüklerinden diğer Yunanlıları köleleştirmeye karar verdiler ve bu amaçla harekete geçtiler.

Anlatacaklarımı uzatmama gerek var mı? Çok da uzak bir geçmiş değil, bundan sonra anlatacaklarım bizim neslimiz tarafından bilinen şeyler. Herkes biliyor: Korku içindeki Argoslular, Boiotialılar, Korinthoslular kentimize geldiler. Daha da ilginç olanı Büyük Kral bile, işler beklediğinin tersi yönde gelişince, zamanında yok etmeye çalıştığı kentimize başvurdu. Eğer birileri bizim gerçekten bir kusurumuzu bulmak istiyorsa, bulacağı tek şey gereğinden fazla merhametli olmamız ve her zaman güçsüz olana yardım etmemizdir.
e Kentimiz böylesi bir durumda daha fazla inat etmedi ve kendisine kötülük yapanları artık kurtarmayacağı yönündeki kararına bağlı kalmadı.

Yumuşadı ve yardım gönderdi, hatta kendisi de
bu işe girişti. Diğer Yunanlılar kölelikten kurtarıl- 245a
dıktan sonra yeniden kendi istekleriyle köle
oluncaya kadar böyle kaldılar. Kral ise Marathon,
Salamis, Plataia zafer anıtlarını düşünerek yardı-
ma gelmedi. Fakat sürgün edilenlere ve gönüllü-
lere kapılarını açtı. Böylece herkesin söylediği gi-
bi onları kurtardı. Daha sonra kentimiz surları
yeniden inşa etti, gemiler yaptı ve zorla girmek
mecburiyetinde kaldığı savaşı kabul ederek La-
kedaimonialıların karşısına çıktı.
Lakedaimonialılar deniz savaşından vazgeçin- b
ce, kral da kentimizden korktu. Bizimle yaptığı
anlaşmayı bozmak istiyordu. Bu nedenle daha
önceden Lakedaimonialıların bıraktıkları Yu-
nanlılar kendisine verilirse bizimle olan anlaş-
masının geçerliliğini sürdüreceğini belirtti. Bi- c
zim bu isteğini kabul etmeyeceğimizi ve bu ne-
denle de anlaşmayı bozabileceğini umuyordu.
Fakat diğer müttefikler [onun bu] umudunun
boşuna olduğunu gösterdiler. Korinthos, Argos
ve Boiotialılar para karşılığında diğer Yunanlıla-
rı ona bırakacaklarını söylediler. Sadece biz ye-
min etmeyerek diğer Yunanlıları bırakmadık.
Bunun nedeni kentimizin sahip olduğu özgür-
lük ve yüce gönüllülük duygularının son derece
sağlam olması ve soyundan gelen duygularla
barbarlara böylesine düşman oluşundandı. Biz- d
ler kanlarına hiçbir zaman pis barbar kanı karış-

mamış olan saf Yunanlılarız. Aramızda Pelops, Kamd, Aigyptos, Danaos ve başkalarının torunları gibi aslen barbar ama sonradan Yunanlı olanlar yoktur. Bizler kanlarına barbarlık karışmamış olan Yunanlılarız. Yabancılara duyduğu-
e muz sonsuz nefretin kaynağı da budur. Biz diğer Yunanlıları barbarlara bırakmak gibi utanç verici ve dinsizlik olarak kabul edilebilecek bir iş yapmak istemedik. Bu nedenle de daha önceden yenilgimize neden olan durumla yeniden karşı karşıya geldik. Fakat tanrının da yardımıyla bu kez daha iyi bir sonuç aldık. Düşmanlarımız bir an önce savaşı sonlandırmak istediklerinden dolayı bu kez donanmamız, surlarımız ve köylerimiz elimizde kaldı. Fakat Korinthos uygun olmadığı için Lekhaios'da savaşmak zorunda kalmıştık ve burada alçakça aldatıldık. Sonuçta çok
246a sayıda cesur askerimizi kaybettik. Kralı kurtaranlar ve Lakedaimonialıları denizde kovalayanlar cesur insanlardı. Sizlere kendilerini hatırlattım. Siz de bizim gibi övgülerde bulunun ve bu kahramanları birlikte yüceltelim.

İşte bu mezarda yatanların ülkelerine uğruna yaptıkları ve başkalarının bu konuda yaptıkları. Burada bahsettiğim çok güzel ve sayısız iş olmasına karşın bunların dışındaki işler de vardır. Hepsini anlatabilmem için günler ve
b geceler yeterli olmayacaktır. Bu nedenle unutmayın ve torunlarınıza da anlatın. Aynı savaş-

ta olduğu gibi atalarının ellerinde tuttukları yerleri korusunlar, korkaklık gösterip, geri adım atmasınlar. Ben de bugün bu kahramanların çocukları olan sizlere bu öğütleri veriyorum, ileride birinizle karşılaşırsam öğüdümü hatırlatacağım ve tüm çabanızla cesaret yolunda ilerlemeniz için birbirinizi yüreklendirmenizi sağlayacağım. Bugün babalarınız savaşa gi- c
derken, kendilerine bir şey olursa sizlere söylememi istedikleri şeyleri tekrarlayacağım. Şimdi size onların neler söylediklerini ve yaşasalardı neler söylemek isteyeceklerini, duyduklarıma göre size aktarıyorum:

Çocuklarım, cesur insanların çocukları olduğunuzu bu tören açıkça kanıtlıyor. Şerefsiz bir ya- d
şam sürebilirdik, ancak bizler kendimizi ve çocuklarımızı lekelemek ya da atalarımızın şerefine saygısızlık etmektense, şerefimizi korumayı tercih ettik. Soyunu alçaltan bir insan için yaşam boş bir şeydir. Böyle bir insan ne dünyada ne de tanrılar arasında sevilir. İşte bu yüzden söyle- e
diklerimizi hep hatırlayın ve yaşamınız boyunca her yaptığınız işte erdem olmazsa sonunda kötülük ve utanç olacağını aklınızdan çıkarmayın. Zenginlik, alçak bir insana şeref getirmez. Çünkü bu durumda zenginlik ona değil başkasına ait bir şeydir. Beden güzelliği ya da gücü alçak ya da kötü bir insanda var olsa bile sadece o alçağın alçaklığını daha iyi bir şekilde gösterme-

247a ye yarar. Adalet ve erdem dışındaki her [tür] bilgi yalandır ve bilgelik değildir. O yüzden şaşırmadan yapmanız gereken şey, tüm çabanızla erdem yolunda çalışmak olmalıdır. Bizler erdem bakımından sizden üstün olursak bu zafer bizim için utanç anlamına gelecek, yenilirsek mutlu-
b luk getirecektir. Bizim yenilmemiz ve sizin de kazanmanız için gereken şey, hayatlarınızı atalarınızın elde ettiği ünü kullanıp yok etmeyecek şekilde düzenlemenizdir. Değerli bir insan için atalarının kazandığı şereftense kendi yetenekle-
c riyle ün kazanmak çok daha önemlidir. Atalarının kazandığı şeref çocuklar için çok güzel bir hazinedir, ancak böylesi bir hazineden malınız, mülkünüz ve şerefiniz olmadan yararlanıp, çocuklarınıza vermeniz utanç verici bir şey ve alçaklıktır. Eğer bu kurallara bağlı kalırsanız kader sizi buraya, yani yanımıza getirdiği zaman hepinizle dost oluruz, fakat bu kuralları umursamayıp alçaklık yaparsanız, kimse sizi iyi karşılamayacaktır. Söylediklerimiz çocuklarımız içindir.

Kimilerinin annesi ve babası halen yaşıyor. Başımıza bir felaket gelirse onları mümkün olduğunca bu felakete katlanmaya yöneltmelisiniz. Onlarla birlikte ağlamayın, çektikleri acıları hatırlatmanın gereği yok. Zaten yaşadıkları şans-
d sızlık onlar için yeterince büyük bir acıdır. Acılarını hafifletmek gerekir. Kendilerine tanrıların

istedikleri şeyi yaptıklarını hatırlatın. Çünkü onlar çocukları için ölümsüzlük değil, erdem ve şeref istiyorlardı ve bunu sağlayarak en büyük iyiliği elde ettiler. Ölümlü bir insan yaşamında her şeyin istediği gibi olmasını bekleyemez. Onlar, yaşadıkları felaketlere cesurca katlanırlarsa gerçekten de cesur çocukların cesur babaları olduklarını ispatlamış olurlar. Eğer felaketlere katlanamazlarsa, ya babalarımız olmadıklarının ya da bizi övenlerin yalancı olduklarının düşünülmesine yol açarlar. Atalarımız böyle düşüncelere sahip olmamalıdırlar. Yaşam şekilleriyle cesur çocukların cesur babaları olduklarını ispatlayarak, bizleri övmelidirler. e

Bir atasözü "Hiçbir şeyde aşırıya kaçma" der. Bu söz güzel bir söz olarak kabul edilirdi, gerçekten de güzeldir. Kendisini mutluluğa götüren koşulları kendi içinde arayan, bunları başka insanların başarı ya da başarısızlıklarına bağlamayan, açıkçası yaşamını tesadüflere ve şansa bağlamayan bir insan yaşamını iyi düzenlemiş demektir. Böyle bir insan bilge, cesur ve akıllıdır. Böyle bir insan ister zenginlik elde etsin, isterse çocuk yapsın, o bütün bunları kaybetse bile atasözüne bağlı kalacaktır. Hem sevincinde hem de üzüntüsünde aşırılıktan kaçınacaktır. Çünkü sadece kendisine güvenir. Bizler de babalarımızın böyle insanlar olduklarını düşünüyoruz, böyle insanlar olmalarını is- 248a b

tiyoruz. Kendimiz de aynı şekilde davranıyoruz. Ölecek olsak bile aşırı bir öfkemiz ya da korkumuz yok. Anne ve babalarımızın da geri kalan yaşamlarını bu şekilde geçirmeleri için onlara yalvarıyoruz. Ağlayarak bizleri memc nun edemezler. Eğer ölen insanlar dünyada olup bitenleri duyuyorlarsa, anne ve babalarımızın ağlayarak, kendilerini hırpalamalarından, felaketlerin yükü altında ezilmelerinden rahatsızlık duyarız. Eğer yaşadıkları acılara ölçülü bir şekilde katlanırlarsa bizleri memnun ederler. Bizleri bir insana yakışan en güzel son bekliyor. Bu nedenle ağlamayın, bizleri yüceltin. Karılarımızı ve çocuklarımızı da aynı yönd de ikna edin. Böylece kendi felaketinizi unutur ve daha güzel ve asil bir yaşam sürersiniz, bizlerin de gönlüne daha yakın olursunuz.

Akrabalarımıza söyleyeceklerimiz bunlar. Kentimizin babalarımıza ve çocuklarımıza bizlerin hatırı için iyi bakmalarını söyleyebilirdik. Yaşlılıklarında babalarımızı beslemelerini, çocuklarımıza daha iyi bir eğitim vermelerini belirtebilirdik. Ancak kentimizin bunları biz söylemesek de yapacağını biliyoruz.

Evet, şehitlerimizin çocukları, anneleri ve babaları, onların sizlere söylememi istedikleri e şeyler böyle. Ben de tüm gayretimle bunları söylüyorum. Kendim onların adına size yalvarıyorum: Oğullar babalarının yolunda yürü-

sünler, diğerleriyse endişelenmesinler. Çünkü yaşlılık günlerinizde kişiler ve devlet sizi besleyecek, bundan emin olun. Hepimiz bir şehidin babasıyla karşılaştığımızda ona saygı ve şefkat göstereceğiz. Devletin de sizlere nasıl bir ilgi gösterdiğini biliyorsunuzdur. Savaşta ölenlerin çocuklarına ve babalarına bakılması için kanunlar yaptı. Ayrıca bu insanların anne- 249a
leri ve babaları herhangi bir adaletsizliğe uğramasınlar diye devletin en üstünde bulunanlara bu insanlara diğer vatandaşlardan daha iyi bakılması zorunluluğu getirildi. Devlet çocukların yetiştirilmesiyle de ilgileniyor ve bu çocukların birer yetim olduklarını elden geldiğince unutturmaya çalışıyor. Devlet bu yetimlere çocukluklarında babalık ediyor. Büyüdükleri zamansa bir zırh vererek mallarını koru-
makla görevlendiriyor. Ayrıca babalarının si- b
lahlarını onlara vererek, babalarının ne kadar cesur insanlar olduklarını hatırlatıyor. Babalarının evlerine girip orada yönetimi ilk defa ellerine alacakları zaman, uğur getirmesi için babalarının silahlarını almalarını istiyor. Ölüleri de övüyor, her sene tüm insanların önünde, nasıl bizler kendi evlerimizde ölülerimiz için törenler düzenliyorsak devlet de aynı şekilde törenler yapıyor. Ayrıca bu sırada beden eğitimi, at yarışları ve çeşitli müzik yarışmaları da düzenliyor. Gerçekten de devlet sanki c

ölülerin mirasçısı ve oğlu, oğulların babası, babaların da vasisi gibi davranıyor. Yaptığı tüm işlerde tam bir dikkat ve özenle davranıyor. Devletin yaptıklarına bakarsanız felaketlere daha kolay bir şekilde katlanırsınız. Ölenlere ve yaşayanlara kendinizi sevdirmek, göstereceğiniz ve bulacağınız dikkat ve özeni kolaylaştırmanın en kolay yolu budur. Hepiniz ölüler için kanunun emrettiği şekilde ağladınız, dağılın!"

d Evet Meneksenos, Miletoslu Aspasia'nın konuşması böyleydi.

MENEKSENOS: Zeus adına yemin ederim ki Sokrates, senin şu Aspasia bir kadın olmasına karşın böyle bir konuşma yapabiliyorsa talihli birisi olmalıdır.

SOKRATES: İnanmıyorsan benimle birlikte gelip onun ağzından bunları duy.

MENEKSENOS: Çok defa Aspasia'nın yanına gittim. Ne kadar değerli birisi olduğunu biliyorum.

SOKRATES: Peki Aspasia'yı beğenmiyor musun? Şu söylediğim nutkundan dolayı ona bir minnet borcun yok mu?

e MENEKSENOS: Var tabii Sokrates. Bu söylevden dolayı Aspasia'ya, sana ya da her kim okuduysa ona bir minnet borcum var. Ama şunu söylemeliyim: Bu nutku bana tekrar edene daha çok borçluyum.

SOKRATES: O halde Aspasia'nın siyaset ile ilgili diğer söylevlerini de sana okumamı istiyorsan, sakın benim bunları okuduğumu söyleme.

MENEKSENOS: Korkma Sokrates! Söylemem. Sen sadece bana o söylevleri oku.

SOKRATES: Peki istediğini yapacağım.

KAYNAKÇA

Anderson, H., *The Argument of Plato*, London, 1935.

Annas, J., *An Introduction to Plato's Republic*, Clarendon Press, Oxford, 1988.

Aristoteles, *Retorik* (çev. M. H. Doğan), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, 1995.

Aristoteles, *Metafizik* (çev. A. Arslan), İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1996.

Barker, E., *Greek Political Theory*, Methuen, London, 1964.

Barnes, J., *The Presocratic Philosophers*, Routledge and Kegan Paul, London, 1982.

Bluck, R. S., *Plato's Life and Thought*, London, 1949.

Brandwood, L., *A Word Index to Plato*, Leeds, 1976.

Brandwood, L., *The Chronology of Plato's Dialogues*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.

Bréhier, E., *Histoire de la Philosophie*, vol. I'*Antiquité et le Moyen-Age*, PUF, Paris, 1983.

Brommer, R., *Eidos et İdea. Étude sémantique et chronologique des ?uvres de Platon*, Assen, 1940.

Brun, J., *Platon et L'Académie*, Paris, 1960.

Cevizci, A., *Sokratik Diyaloglarda Yöntem* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara, 1984.

Cevizci, A., *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 4. baskı, Asa Kitabevi, Bursa, 2007.

Cevizci, A. (der), *Platon Felsefesi Üzerine Araştırmalar*, Cilt 1: İdealar Kuramı, Ankara, 1989.

Cevizci, A., *Eğitim Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul, 2011.

Coplestone, F., *A History of Western Philosophy*, 1. cilt, London, Burns Oates and Washbourne Ltd., 5th edit., 1966.

Dherbey, G. R., *Les Sophistes*, PUF, Paris, 1985.

Dodds, E. R., *Plato: Gorgias* (Text, introduction and notes), Oxford University Press, Oxford, 1959.

Eflatun, *Büyük Klasikler: Eflatun I*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, Ocak, 1974.

Eflatun, *Büyük Klasikler: Eflatun II*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, Ocak, 1975.

Eralp, H. V., *Platon I*, Hayatı, Eserleri, Sokratik Diyaloglar, İstanbul 1953.

Frazer, J. G., *The Growth of Plato's Ideal Theory*, New York, 1930.

Friedlander, P., *An Introduction to Plato* (Trans. by H. Meyerhoff), New York, 1958.

Furley, D. J., "Homer", *The Encyclopedia of Philosophy* (ed. by P. Edwards), vol. 4, Macmillan Comp., New York, 1967, ss. 61-63

Gould, T., *The Ancient Quarrel between Poetry and Philosophy*, Princeton University Press, Princeton, 1990, s. 35.

Görgemanns, H., *Platon*, Heidelberg, 1994.

Griswold, C., "Platon on Rhetoric and Poetry", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (ed. by E. N. Zatla), http://plato.stanford.edu ?archives ?fall 2005 ? entries.

Grube, M. A., *The Trial and Death of Socrates*, Indianapolis, 1975.

Guthrie, W. K. C., *Socrates*, Cambridge University Press, Cambridge,, 1971.

Guthrie, W. K. C., *A History of Greek Philosophy*, vol. IV, *Plato, The Man and His Dialogues: Earlier Period*, Cambridge University Press, Cambridge, 1975.

Guthrie, W. K. C, *A History of Greek Philosophy*, vol. V, *The Later Plato and the Academy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1978.

Güzey, K., "Platon Felsefesinin Toplumsal Kökleri" *Felsefe Dergisi* (1988/1), ss. 11-24.

Hackforth, R., *Plato's Phaedrus*, Introduction, translation and running commentary, Cambridge University Press, Cambridge, 1972.

Hamilton, W., *Plato, Gorgias*, Introduction and translation, Penguin Books, Harmondsworth, 1960.

Hare, R. M., *Plato*, Oxford University Press, Oxford, 1982.

Havelock, E. A., *A Preface to Plato*, Harvard University Press, Cambridge, 1982.

Hintzen, B., *Das Partizip Praesens in Ciceros Reden unter Einbeziehung des Partizip Perfekt der Deponentien*, Münster-New York, 1993.

Irwin, T., *Plato's Ethic*, Oxford University Press, New York, 1995.

Jaeger, W., *Paideia: The Ideals of Greek Culture* (Trans. by G. Highet), 3 vols., New York, 1934.

Jowett, B., *The Dialogues of Plato translated into English with analyses and introductions* (ed. by D. J. Allan and H. E. Dale), 4 vols., Oxford University Press, Oxford, 4. Edit. 1953.

Kerferd, G., "Hippias", *The Encyclopedia of Philosophy* (ed. P. Edwards), MacMillan Comp., 4th vol., New York, 1967, ss. 5-6.

KÇAK; Klasik Çağ Araştırmaları Kurumu, *Sempozyum II*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1985.

Kraut, R., (ed.), *The Cambridge Companion to Plato*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

Laertios, Diogenes, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* (çev. Candan Şentuna), İstanbul, YPK Yayınları, 2003.

Ledger, G. R., *Re-Counting Plato: A Computer Analysis of Plato*, Oxford University Press, New York, 1990.

Levinson, R. B., *In Defense of Plato*, Cambridge, 1953.

Liddle, H. G. – Scott, R., *Greek Lexicon*, Revised Edition by H. Stuart Jones, Oxford, 1973.

Macdowell, D., *The Law in Classical Athens*, Ithaca, 1978.

Mansion, S. Mansion, *Le Jugement d'Existence chez Aristote*, Louvain, 1972.

Maranhao, T. (ed.), *The Interpretation of Dialogue*, Chicago University Press, Chicago, 1990.

Murray, P., *Plato on Poetry*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.

Nadaff, R. A., *Exiling the Poets: the Production of Censorship in Plato's* Republic, University of Chicago Press, Chicago, 2002.

Paksüt, F., "Platon'da Ahlak ve Eğitim", *KÇAK* II, s. 78-93.

Peters, P. E., *Grek Felsefesi Terimleri* (çev. H. Hünler), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004.

Platthy, J., *Plato. A critical Biography*, Santa Clauss, 1990.

Platon, *Œuvres Complètes* (traduction par V. Cousin), Paris, 12 cilt, 1922-40.

Platon, *Gorgias* (çev. M. C. Anday), *Diyaloglar* cilt I, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1982.

Platon, *Yasalar* (çev. C. Şentuna – S. Babür), İstanbul, Ara Yayıncılık, 1988.

Platon, *Sokrates'in Savunması* (çev. A.Cevizci), Bursa, Sentez Yayınları, 2008.

Platon, *Devlet* (çev. S. Eyüboğlu- M. A. Cimcoz), İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2010.

Platon, *Mektuplar* (çev. F. Akderin), İstanbul, Say Yayınları, 2010.

Rosen, S., *The Quarrel Between Philosophy and Poetry*, Routledge, Chapman, and Hall, New York, 1988.

Ross, D., *Plato's Theory of Ideas*, Oxford University Press, Oxford,, 1951.

Santas, G. X., *Socrates: Philosophy in Plato's Early Dialogues*, Routledge and Kegan Paul, London, 1979.

Saunders, T. J., *Introduction to Ion*, Penguin Books, London, 1987.

Shawyer, J. A., *The Menexenus of Plato*, Clarendon Press, Oxford, 1906.

Shorey, P., *The Unity of Plato's Thought*, Chicago University Press, Chicago, 1903.

Shorey, P., *What Plato Said?*, Chicago University Press, Chicago, 1933.

Stenzel, J., *Plato's Method of Dialectic* (trans. by D. J. Allan), New York, 1973.

Taylor, A. E., *Plato: The Man and His Work*, 7th edit., London, 1971.

Vlastos, G., *Studies in Grek philosophy*, II. *Socrates, Plato and their tradition* (ed. by D. W. Graham), Princeton, N. J., 1995.

Vogel, C. J. de, *Rethinking Plato and Platonism*, Leiden, 1986.

Wedberg, A., "İdealar Kuramı", *Platon'un Felsefesi Üzerine Araştırmalar*, cilt 1. *İdealar Kuramı* (der. A. Cevizci), Ankara, Gündoğan Yayınları, 1990.

Zeller, E., *Grek Felsefesi Tarihi* (çev. A. Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2004.